

Ващук Катерина Валеріївна
*студентка 2 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Науковий керівник:
Сойко Інна Миколаївна,
*к. пед. наук, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

На сучасному етапі мета навчання рідної мови полягає у формуванні мовної особистості, яка використовує мовні засоби відповідно до ситуації спілкування, тобто опанування молодшими школярами української мови як засобу спілкування та пізнання, прилучення через мову до скарбниць духовності та культури, надбань українського народу, виховання громадянськості, патріотизму, національної самосвідомості.

Згідно положень концепції Нової української школи, одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти є формування комунікативної компетентності особистості. У Державному стандарті мета початкової освіти визначається як «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості й допитливості» [1]. У цьому контексті особливого значення набуває осмислення наукових положень та практичного досвіду забезпечення розвивального навчання у початковій школі. На думку авторів технології розвивального навчання, пріоритетності набувають колективні форми роботи, адже у початковій школі учні опановують першу сходинку уміння вчитися – співпрацю з дорослими й однокласниками. Означений характер діяльності забезпечує формування в учнів тих умінь, які визначені новим Державним стандартом початкової освіти як наскрізних: «уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [1].

Стан досліджуваної проблеми представлений доробком таких науковців, які характеризуються комплексним підходом та багатоаспектністю досліджень. Теоретичні аспекти розвитку мовлення представлено в працях В. Бадер, О. Біляєва, Л. Варзацької, М. Вашуленка, О. Вишник, Р. Вовкотруб, С. Дорошенка, С. Дубовик, Т. Зенченко, О. Мельничайко, С. Омельчука, Л. Паламар, М. Пентилюк, К. Пономарьової, О. Прищепи, О. Савченко, О. Хорошковської та ін.; про вплив психофізичного розвитку на становлення мовленнєвої особистості школяра йдеться у дослідженнях

Г. Костюка, О. Леонтьєва, І. Синиці та ін.; питанням культури мовлення присвячені праці Н. Бабич, І. Білодіда, О. Біляєва, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюха, К. Климової, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк, В. Русанівського та ін.; розвитку діалогічного мовлення – С. Дубовик, Л. Левіної, Е. Палихати, Н. Ростикус, Л. Соловець, Л. Шевцової, Г. Шелехової та ін.; проблему розвитку мовлення у процесі роботи з текстом висвітлено в дослідженнях Н. Будій, Л. Варзацької, А. Гамзи, І. Головка, Л. Овсієнко, І. Хом'яка, Л. Шевчук, Н. Янко та ін.

Метою дослідження – визначити, науково обґрунтувати систему засобів розвивального навчання для розвитку діалогічного мовлення молодших школярів на уроках української мови.

сучасна школа обирає стратегію розвивального навчання, основною ознакою якої є діалогізм у навчанні. Розвивальне навчання передбачає особистісно-діяльнісний підхід до навчання, основним компонентом якого є педагогічне співробітництво. Воно є двостороннім процесом, успішність якого залежить від удосконалення як особистісних якостей учителя, так і діяльності й особистості самого вчителя. Важливими умовами педагогічного співробітництва є: особистісна взаємодія учителя та учнів; самостійна активність учня; загальна гуманізація освіти.

Діалог є найбільш розповсюдженим типом спілкування, де найліпше може проявитися рівноправність взаємопов'язаних суб'єктів. Діалог - це не тільки засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, але й важливий елемент навчання, не тільки процес, але й зміст, джерело особистісного досвіду, чинник актуалізації когнітивної, рефлексивної, критичної та інших функцій особистості.

У своїй навчальній діяльності учень повинен бачити варіанти виконання своїх обов'язків і вибирати найбільш оптимальні й продуктивні з них. Щоб зробити вибір найбільш прийнятним, швидко перебудуватися у разі необхідності, учневі потрібно володіти здатністю до аналізу, порівняння, синтезу, умінням робити висновки. Саме у початковій школі дитина розвиває основні навички спілкування, тут вона повинна навчитися не боятися проблемних ситуацій, отримувати досвід їх вирішення, розвивати допитливість, потребу в пізнанні. Усі ці якості в учня можна сформувати за допомогою розвивального навчання (активно-діялісного способу навчання), яке враховує і використовує закономірності розвитку дитини, пристосовується до рівня й особливостей школяра.

Розвивальне навчання зосереджена на тому, щоб діти вчилися творчо й активно здобувати знання, набувати уміння слухати й чути, осмислено ставитися до своєї діяльності й активно застосовувати отримані знання. Таке навчання якісно змінює ставлення вчителя до учня, підносячи його на більш високий рівень відносин – рівень – співробітництва. Розвивальне навчання характеризується тим, що «вчитель свідомо формулює перед кожним уроком не тільки навчальну (дидактичну) мету, але і розвивальну і виховну, які впливають із змісту матеріалу, можливостей дітей, рівня їх інтелектуальної, емоційної вольової підготовки» [2, с.89].

У підручниках, побудованих на принципах розвивального навчання, – новий зміст освіти, нові методи й форми роботи, які дійсно спрямовані на розкриття індивідуальних схильностей і здібностей молодших школярів. Розвивальне навчання приваблює також своїм підходом до усвідомлення важливості навчання і розвитку особистості кожного учня. Тож важливим компонентом розвивального навчання є формування у молодших школярів творчих здібностей, а основою творчої діяльності вважається гнучкість мислення, розвинена уява й фантазія, нестандартність думки.

Отже, розвивальне навчання – це цілісна педагогічна система, альтернативна традиційній системі початкового навчання; новий, активно - діяльнісний спосіб навчання, який прийшов на зміну пояснювально-ілюстративному способу; це орієнтація навчального процесу на потенційні можливості учня та їх реалізацію. Мета розвивального навчання полягає у тому, щоб виховати з кожного учня суб'єкта власного життя, тобто людини, здатної самостійно ставити перед собою ті або інші завдання і знаходити оптимальні способи їх рішення.

Розвивальне навчання відрізняється від навчання пояснювально-інформативного типу характером викладання й учіння. Основна роль учителя у процесі розвивального навчання – організація навчальної діяльності учня, спрямованої на формування пізнавальної самостійності, розвиток і формування здібностей, моральних переконань, активної життєвої позиції. Таке навчання здійснюється у формі залучення учнів у різні види діяльності, використання у викладанні дидактичних ігор, дискусій, а також методів навчання, спрямованих на розвиток і збагачення творчої уяви, мислення, пам'яті, мови. Залучаючи учня в навчальну діяльність, зорієнтовану на його потенційні можливості, учитель повинен добре знати, якими способами діяльності учень оволодів у процесі попереднього навчання, психологію оволодіння цим процесом, міру осмислення учнем своєї діяльності. На основі цих даних учитель конструє педагогічні впливи на учнів, здійснюючи їх у зоні найближчого розвитку дитини. Так, в «особистісно-зорієнтованому діалозі педагог не гальмує альтернативні думки, а робить кроки на їх зближення» [3, с.150].

Розвивальне навчання враховує й використовує закономірності розвитку, пристосовується до рівня й особливостей індивіда. Педагогічні дії випереджають, стимулюють, направляють і прискорюють розвиток генетичних, спадкових даних особистості.

Основою учіння у структурі розвивального навчання є зв'язок: мета-засіб-контроль, а основною технологічною ланкою – самостійна навчально-пізнавальна діяльність учня, яка базується на здатності учня регулювати у процесі навчання свої дії у відповідності до усвідомленої мети. Ці дії викликають у поведінці учня певний процес, мотивований тією чи іншою потребою, яка тимчасово виступає і як спонука, і як мета. Мотив навчання виражений або безпосередньо у практичній потребі, ситуативному інтересі, або опосередковано – суб'єктивно і прихований від учня.

Програма розвивального навчання спрямована на розвиток допитливості молодшого школяра, як основу розвитку пізнавальних здібностей учня у

середній та старшій школі; формування творчої уяви, інтелектуальний та особистісний розвиток; формування комунікабельності – уміння спілкуватися з дорослими й однолітками - як одна із необхідних умов успішності навчальної діяльності.

Для учні молодшого шкільного віку важливе не тільки оволодіння комунікативними уміннями й навичками, але й засвоєння теоретичних понять мовної системи. Тому у процесі формування діалогічного мовлення молодших школярів засобами розвивального навчання потрібно звертати увагу на ознайомлення школярів з низкою діалогових понять і правилами діалогічного спілкування. Загалом, розвиток діалогічного мовлення молодших школярів передбачає засвоєння ними таких умінь і навичок: системи мови, як засобу спілкування; лексико-граматичних можливостей діалогу; логічної організації діалогічного повідомлення; встановлення соціальних контактів один з одним і з дорослими; встановлення інтерактивної взаємодії; закріплення практичних навичок комунікативної діяльності.

Отже, діалог є основною формою мовлення, у практиці навчання української мови в початковій ланці освіти займає одне із провідних місць. Розвиток і формування діалогічного мовлення на етапі початкової школи допомагає виробити в учнів уміння спілкуватися, слухати співрозмовника, вступати в розмову й підтримувати її. Одним із чинників формування діалогічного мовлення молодших школярів є розвивальне навчання. Основною особливістю його є узгодження провідної ролі навчання з надзвичайно дбайливим ставленням до внутрішнього світу учня, з наданням відповідного простору його індивідуальності, тобто в узгодженості зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку. Разом з тим, високий рівень подачі навчального матеріалу, робота на високому рівні труднощів обов'язково поєднується зі створенням в класі атмосфери довіри, поваги, толерантності, що дозволяє кожному учневі повірити у свої сили й по-справжньому розкритися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartuhttps://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osvitipochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Кирилів В.О. Розвивальне навчання як основа інтелектуального розвитку молодших школярів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 214. Вип.35. С.87-93.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2013. 504 с.